

Chinese Documents in the Ming and Qing Dynasty related to Thai History during the period of Ayutthaya

เอกสารจีนสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา

Pipu Boosabok

ปิภู บุษบก

Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

Corresponding author

e-mail: boosabok_p@silpakorn.edu

Received 30-10-2021

Revised 27-04-2022

Accepted 27-04-2022

Abstract

This study aims to revisit, translate, and analyze historical documents of the Ming and Qing dynasties referring to Thailand during the Ayutthaya period. Documents ranging from official to private accounts were analyzed using a historical research method. The results show that Chinese documents are essential for the study of Thai history because they thoroughly record events and offer unique narratives. The most prevalent topics appearing in almost all documents are the tributary system of Thai-China relations, customs and protocols of Thailand paying tribute to the Chinese emperor, the geography of Thailand, as well as accounts of customs, traditions, and social characteristics. Chinese documents dating from the Ming and Qing dynasties are of immense value to historians for they provide a unique insight into the interactions between Thailand and its neighboring lands.

Keywords: ancient Chinese documents, Thai-China Relations, Thai history

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแปล ชำระ และศึกษาบันทึกเอกสารสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา โดยใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์วิเคราะห์เอกสารสำคัญที่หยิบยกมาศึกษาที่มีทั้งเอกสารราชการและเอกสารประเภทจดหมายเหตุนอกชน ผลการวิจัยพบว่า เอกสารจีนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเนื่องจากการบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด เนื้อหาหลักที่มีการบันทึกและมักปรากฏอยู่เกือบทุกเอกสารได้แก่ ความสัมพันธ์ระบบบรรณาการระหว่างจีนและไทย ขนบธรรมเนียมและพิธีทางการทูตเมื่อไทยไปถวายบรรณาการแก่จักรพรรดิ และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ลักษณะทางสังคมของไทยไว้อย่างค่อนข้างละเอียด อาจกล่าวได้ว่าเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หมิงและชิงทรงคุณค่าต่อวงวิชาการ เนื่องจากช่วยให้นักประวัติศาสตร์เข้าใจเรื่องราวของไทยได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: เอกสารจีนโบราณ ความสัมพันธ์ไทย-จีน ประวัติศาสตร์ไทย

บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีสำหรับนักประวัติศาสตร์ว่า เรื่องราวความสัมพันธ์ไทย-จีนนั้น สามารถสืบย้อนหลังไปได้ร่วม 2,000 ปี ทั้งนี้ หากนิยามคำว่า “ไทย” อย่างกว้างที่สุด คือ หมายรวมถึงเรื่องชนชาติไทและประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏในเอกสารจีนโบราณตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึง ค.ศ. 1907 ก่อนที่จะมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตสมัยใหม่ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1975 ความสัมพันธ์ที่ยาวนานนี้มีนัยสำคัญทั้งในด้านการทูต เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบมาถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาที่จีนเริ่มขยายอิทธิพลทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจในทะเลจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนพื้นฐานของแนวความคิดเรื่อง “เส้นทางสายไหมทางทะเล” การรื้อองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับนานาประเทศในโลกปัจจุบันของจีนนับเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้คนไทยมองย้อนกลับไปสู่อดีตว่าตลอดระยะเวลาอันยาวไกล สายสัมพันธ์ไทย-จีนมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ แนวโน้ม และนัยสำคัญด้านต่าง ๆ อย่างไร เนื่องจากจีนเป็นชาติที่มีสำนึกทางประวัติศาสตร์สูง การเข้าใจภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และปรัชญาการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก และทั้งหมดนี้สะท้อนอยู่ในเอกสารทางราชการและจารึกประวัติศาสตร์จีนซึ่งมีความเที่ยงตรงแม่นยำและมีความน่าเชื่อถือสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนและดินแดนในโลกทะเลใต้ซึ่งจีนรู้จักและให้ความสนใจมาโดยตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่จีนบันทึกและเข้าใจนั้นแม้จะเป็นมุมมองของจีนเป็นหลัก แต่ก็ได้ให้ทัศนคติมุมมองของชาวจีนผู้บันทึกและรายละเอียดของข้อมูลที่ขาดหายไปในวันทีหลักฐานของท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบันทึกประวัติศาสตร์ของไทยที่ยังขาดหายไปหรือบางส่วนถูกเจี๊ยะไปด้วยอคติและอุปาทาน อันมีผลทำให้ประวัติศาสตร์ไทยมีความน่าเคลือบแคลงสงสัยและคลุมเครือ อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่าจีนเป็นชาติที่มีสำนึกทางประวัติศาสตร์สูงและเป็นนักจดบันทึกมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทำให้เอกสารที่มีการบันทึกถึงเรื่องราวของประเทศไทยนั้นมีอยู่ไม่มากนัก เนื้อหาบางน้อยบาง รายละเอียดบ้างไม่ละเอียดบ้างแตกต่างกันไป การดำเนินการแปลเอกสารทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อต่อภาพของประวัติศาสตร์ไทยให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยขอบเขตของงานที่ค่อนข้างกว้างจึงจำเป็นต้องค่อย ๆ ดำเนินการ โดยงานวิจัยนี้ได้คัดเลือกเอกสารราชวงศ์หมิงและเอกสารราชวงศ์ชิงที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์มาดำเนินการแปล ชำระ และศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับการศึกษาและวิจัยทางประวัติศาสตร์ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทยต่อไป

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์จีนโบราณแสดงให้เห็นว่า จีนรู้จักและคุ้นเคยกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทและรัฐในดินแดนประเทศไทยย้อนหลังไปราว 2,000 ปี แม้กระนั้นก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับไทย-จีนศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากมุมมองประวัติศาสตร์มีอยู่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากขาดผู้รู้ภาษาจีนโบราณและโอกาสเข้าถึงหรือได้ใช้เอกสารชั้นต้นมีอยู่จำกัด นักประวัติศาสตร์ไทยรุ่นบุกเบิกแม้จะมีการนำเอกสารจีนมาแปลเป็นภาษาไทยแต่ก็ยังมีอยู่เพียงไม่มากนัก เช่น งานแปลเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงของพระเจ้านั่นอักษร (สุดใจ) ตามที่ได้รับมอบหมายจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ และต่อมาพิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 8 จะเห็นได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยและประเด็นด้านไทย-จีนศึกษามักอ้างข้อมูลจีนที่ถ่ายทอดผ่านงานค้นคว้าของนักวิชาการตะวันตกอีกชั้นหนึ่งเป็นหลัก

เมื่อเข้าสู่คริสต์ทศวรรษ 1970 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารจีน ซึ่งเป็นคณะกรรมการของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 1973 โดยมีการแปลเอกสารจีนเฉพาะราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงส่วนที่ว่าด้วยอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยา เพื่อใช้แทนงานที่พระเจ้านั่นอักษรแปลไว้ก่อนหน้า ต่อมาคณะกรรมการฯ ยังได้แปลเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หยวนเกี่ยวกับบาปไปสี่ฟู (เชียงใหม่) เสร็จใน ค.ศ. 1996 และแปลเอกสารจีนสมัยราชวงศ์ชิงเกี่ยวกับไทยสมัยปลายอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เสร็จใน ค.ศ. 2002 แต่ได้ตรวจพบข้อบกพร่องอยู่มาก ผลงานแปลเอกสารจีนที่เกี่ยวกับไทยส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในผลงานวิชาการที่อาจารย์ประพจน์ สุภรัตน์เมธี ผู้เชี่ยวชาญ

ภาษาและประวัติศาสตร์จีนโบราณ และ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร ได้กระทำการร่วมกันเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา แม้ผลงานเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปาไปสึฟู ซึ่งสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์เผยแพร่ เป็นที่รู้จักและอ้างอิงถึงในบรรดาผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย แต่เอกสารจีนโบราณที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเอกสารจีนที่มีจำนวนมาก

เอกสารสำคัญที่มีการนำมาแปลในเวลาต่อมา คือ เอกสารประเภทสื่อลู่ หรือ บันทึกเรื่องจริงของ 2 ราชวงศ์ คือ หมิงสื่อลู่ หรือ บันทึกเรื่องจริงสมัยราชวงศ์หมิง และชิงสื่อลู่ หรือ บันทึกเรื่องจริงสมัยราชวงศ์ชิง โดยได้มีการแปลและตีพิมพ์หมิงสื่อลู่ส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยา (เซียนหลัว และเซียน) สุโขทัย (ปอเล่อ) เชียงใหม่ (ปาไปสึฟู-ปาไปต้าเตียน) เป็นภาษาไทยเป็นลำดับมาตั้งแต่ ค.ศ. 1987-2005 โดยอยู่ในผลงานร่วมกันของประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธีและวินัย พงศ์ศรีเพียร งานแปลเอกสารหมิงสื่อลู่เกี่ยวกับเชียงใหม่และชิงสื่อลู่เริ่มต้นที่คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารจีนโบราณ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีมาตั้งแต่ ค.ศ. 1996 เอกสารชิงสื่อลู่ได้มีการแปลฉบับร่างเสร็จที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี แต่พบว่ามีข้อบกพร่องอยู่บ้าง จึงได้มีการพิจารณาแปลแก้ไขใหม่บางส่วนจนเสร็จสมบูรณ์ และพิมพ์ออกมาเมื่อ ค.ศ. 2016

นอกจากเอกสารข้างต้นที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังปรากฏว่ามีการแปลเอกสารจีนโบราณที่เกี่ยวกับไทยสอดแทรกอยู่ตามงานวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ แต่ยังไม่มีการแปลอย่างเป็นระบบและยังมีการนำเอกสารใหม่ ๆ ที่ยังมีอยู่เป็นจำนวนมากมาแปลค่อนข้างน้อย งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นแปลเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเอกสารที่ยังไม่เคยมีการนำมาแปลมาก่อนเพื่อเป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ใหม่แก่ทางวิชาการทางประวัติศาสตร์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อแปล ชำระ และศึกษาบันทึกเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย โดยคัดเลือกฉบับที่สำคัญต่อการอธิบายบริบทประวัติศาสตร์ของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

ผลการวิจัย

จีนนับเป็นชาติต้นกำเนิดอารยธรรมโบราณที่สำคัญแห่งโลกตะวันออก ย้อนไปเมื่อช่วงก่อนคริสต์ศักราช ขณะที่ดินแดนต่าง ๆ ยังคงลักษณะของชนชาติยุคโบราณ วัฒนธรรมยังไม่เจริญรุ่งเรืองนั้น จีนได้กลายเป็นอาณาจักรที่มีความสูงส่งทางด้านวัฒนธรรมมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซาง (ราว 1600-1046 ปีก่อน ค.ศ.) นักโดยปรากฏว่าเริ่มมีการจดบันทึกเรื่องราวที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการศึกษาศาสตร์ และนับแต่ราชวงศ์ซางเป็นต้นมา การจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้รับสืบทอดต่อมาจนจีนได้รับการขนานนามว่าเป็นชาตินักจดบันทึก ก่อให้เกิดคลังข้อมูลที่ทรงคุณค่าอย่างมหาศาลต่อการศึกษาศาสตร์ความเป็นมาของแต่ละยุคแต่ละสมัย

1. ความสำคัญของเอกสารจีนต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

เอกสารทางประวัติศาสตร์ของจีนไม่เพียงบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดบนแผ่นดินจีนเท่านั้น แต่ยังบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้บันทึกชาวจีนได้ประสบพบเจอด้วยตนเองและได้ยินได้ฟังมา ดังนั้น เอกสารจีนจึงไม่เพียงทรงคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์จีนเท่านั้น แต่ยังทรงคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติต่าง ๆ ที่ติดต่อสัมพันธ์กับจีน โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับจีนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (202 ปีก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 220) ทั้งดินแดนส่วนที่เป็นภาคพื้นทวีปและภาคพื้นสมุทร ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารจีนโบราณมีทั้งข้อมูลเกี่ยวกับการก่อตั้งรัฐโบราณสำคัญ ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ฟูนัน เจินล่า หรือ เจนละ ทวาราวดี ฟูนิน ศรีวิชัย เป็นต้น การศึกษาความเป็นมาเกี่ยวกับดินแดนดังกล่าวนี้จำเป็นต้องพึ่งพาทะเบียนจากเอกสารจีนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเอกสารท้องถิ่นแทบจะไม่มีปรากฏ

จากการศึกษาของวินัย พงศ์ศรีเพียร (Pongsripian, 2016 : 25-26) ได้มีการจัดแบ่งประเภทของเอกสารจีนที่ควรนำมาศึกษาและปัจจุบันยังขาดการแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้ นักวิชาการไทยเข้าถึงข้อมูลขั้นต้นโดยตรง เช่น เอกสารราชการประเภท

เจิ้งสือ (正史) หรือประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ฉบับหอหลวง จดหมายเหตุว่าด้วยรัฐจีนหลี่ฟู จดหมายเหตุหนังจื่อเกา จดหมายเหตุหลิงไ้วไต้ดำ จดหมายเหตุจุฬานจื่อ จดหมายเหตุไป้อี้จ้วน จดหมายเหตุตัวอ้อเจี๋ย จดหมายเหตุหิงหย่าเซ็งหล่าน เป็นต้น โดยเอกสารสำคัญเหล่านี้ล้วนมีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับไท/ไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชนชาติไทยในมณฑลหยุนหนาน (ยูนนาน, 雲南) กว่างซี (廣西) และเวียดนามเหนือ กับเรื่องราวของรัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะรัฐที่ตั้งอยู่ตามชายฝั่งดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ซึ่งเอกสารส่วนใหญ่จะบันทึกไว้ก่อนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 ขณะที่เอกสารที่บันทึกหลังจากนั้นมาจะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกำเนิดและการพัฒนาการของรัฐไทยในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ได้แก่ เซียน (สุโขทัย, 暹) หลัวหู่ (ละโว้, 羅斛) ปาไปสัฟุ (เชียงราย, 八百媳婦) ปาไปต้าเตียน (เชียงใหม่, 八百大甸) เซียนหลัว (สยาม, 暹羅) โดยบันทึกอยู่ในเอกสารประเภทประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ฉบับหอหลวง ได้แก่ หยวนสือ (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวน ฉบับหอหลวง, 元史) ดูเอกสารฉบับแปลใน ศุภการสิริไพศาล และ พิภู บุษบก (2561) หมิงสือ (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ฉบับหอหลวง, 明史) เอกสารราชการเฉพาะเรื่องและจดหมายเหตุส่วนบุคคล วินัย พงศ์ศรีเพียร (2559) และชิงสือก่าว (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง ฉบับร่าง, 清史稿)

เอกสารราชการประเภทเจิ้งสือ เป็นเอกสารสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย โดยเอกสารประเภทดังกล่าวจะถูกชำระและเรียบเรียงโดยราชวงศ์ที่ครองราชย์ถัดมา ซึ่งการชำระประวัติศาสตร์ราชวงศ์ต่าง ๆ ของจีนนั้นมีธรรมเนียมมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นที่ว่าจักรพรรดิที่ครองอำนาจอยู่จะทรงทำหน้าที่อุปถัมภ์การแต่งเจิ้งสือซึ่งได้สืบทอดต่อเนื่องมายังราชวงศ์ต่าง ๆ เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618-907) เกิดความตื่นตัวด้านภูมิปัญญา โดยเฉพาะในการศึกษาปรัชญาของลัทธิขงจื้อและการเขียนทางประวัติศาสตร์ ราชสำนักถึงตั้งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ราชวงศ์เล็ก ๆ 5 ราชวงศ์ Pongsripian (2016 : 6-11) ได้แก่ ราชวงศ์เหลียง (ค.ศ. 502-557) ราชวงศ์เฉิน (ค.ศ. 557-589) ราชวงศ์เป่ย์ฉี (ฉีเหนือ) (ค.ศ. 550-577) ราชวงศ์โจว (ค.ศ. 557-581) ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่ผลัดเปลี่ยนกันครองอำนาจเหนือแผ่นดินจีนในยุคราชวงศ์เหนือใต้ (ค.ศ. 420-589) และราชวงศ์สุดท้ายที่รวบรวมแผ่นดินจีนกลับเป็นปึกแผ่นและปกครองแผ่นดินในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ระหว่าง ค.ศ. 581-618 ภายหลังยังตั้งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์เหนือใต้อีกครั้ง โดยชำระและเรียบเรียงเป็นหนังสือ 2 ชุด ได้แก่ หนานสือ (ประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ใต้ ฉบับหอหลวง, 南史) และเป่ย์สือ (ประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์เหนือ ฉบับหอหลวง, 北史) ซึ่งประวัติศาสตร์ราชวงศ์เหลียงและราชวงศ์เฉินรวมอยู่ในหนานสือ ขณะที่ประวัติศาสตร์ราชวงศ์เป่ย์ฉี ราชวงศ์โจว และราชวงศ์สุดท้ายรวมอยู่ในเป่ย์สือ

สมัยราชวงศ์ถังประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนพัฒนาเข้าสู่ยุคที่ยึดถือหลักการว่า รัชกาลและราชวงศ์ปัจจุบันมีหน้าที่เตรียมเอกสารชั้นต้นไว้ในหอหลวงเอกสาร โดยการบรรจุลงหีบห่อผนึกครั้ง เมื่อสิ้นราชวงศ์แล้ว ผู้สถาปนาราชวงศ์ใหม่มีหน้าที่แต่งตั้งคณะราชบัณฑิตทำหน้าที่ประเมินและคัดเลือกเอกสารราชการที่สำคัญเพื่อเขียนประวัติศาสตร์ราชวงศ์ที่เพิ่งสิ้นสุดลง ทั้งนี้โดยการประเมินความสำเร็จและล้มเหลวของอารยธรรมจีนด้านต่าง ๆ เช่น เรื่องราวของราชวงศ์ การเมือง การสำรวจภูมิศาสตร์ ความรุ่งเรืองทางวรรณกรรม และความสัมพันธ์กับดินแดนต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-1279) แม้ว่าจะเป็นยุคสมัยที่มีความอ่อนแอทางการเมืองและการทหาร แต่นับเป็นยุครุ่งเรืองของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ การประพันธ์งานประวัติศาสตร์ราชวงศ์จีน ฉบับหอหลวง มีขั้นตอนที่ชัดเจนทั้งการอนุรักษ์และการประพันธ์ และระบบธรรมเนียมดังกล่าวถูกสืบทอดมาถึงสมัยราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1644-1912) ดูเพิ่มเติมใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (Pongsripian, 2016 : 12-19) โดยประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ฉบับหอหลวง ที่มีการชำระและเรียบเรียงสมัยราชวงศ์ชิงเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่เกิดจากระบบการนิพนธ์งานประวัติศาสตร์ดังกล่าว และยังเป็นเอกสารสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา

นอกจากเอกสารประเภทเจิ้งสือแล้ว เอกสารราชการสำคัญเฉพาะเรื่องและจดหมายเหตุเอกชนยังมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย เช่น ประมวลกฎระเบียบข้อบังคับสมัยราชวงศ์หมิง หรือ หมิงฮฺยเตียน ประมวลสาระสำคัญของกฎหมายสมัยราชวงศ์หมิง หรือ หมิงฮฺยเย่า และชีวเหวินเขียนทงชาว

ประมวลกฎระเบียบข้อบังคับสมัยราชวงศ์หมิง นับเป็นเอกสารสำคัญสำหรับศึกษากฎระเบียบประเพณี ธรรมเนียมต่าง ๆ ในสมัยราชวงศ์หมิง โดยบันทึกที่เกี่ยวข้องกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะบันทึกอยู่หมวดกรมพิธีการ Gu (1990 : 190-192) ขณะที่ประมวลสาระสำคัญของกฎระเบียบและข้อบังคับสมัยราชวงศ์หมิง (หมิงฮฺยเย่า) จะบันทึกเกี่ยวกับกฎระเบียบและข้อบังคับสมัยราชวงศ์หมิง บรรณาธิการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งเอกสารราชการ จดหมายเหตุส่วนบุคคล บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ นับเป็นเอกสารสำคัญสำหรับการศึกษากฎระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนขนบธรรมเนียมสมัยราชวงศ์หมิง อย่างไรก็ตาม เอกสารดังกล่าวยังไม่สมบูรณ์ เมื่อเทียบกับประมวลกฎระเบียบข้อบังคับสมัยราชวงศ์หมิง Gu (1990 : 190-192)

สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-จีนแล้ว เอกสารทั้ง 2 ชิ้นนับเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับธรรมเนียมการเข้ามาถวายบรรณาการและสิ่งของบรรณาการที่เขียนหัวนามาถวายแต่จักรพรรดิจีน และสิ่งของที่จักรพรรดิจีนพระราชทานแก่กษัตริย์และพระราชินีแห่งเขียนหัวอย่างละเอียด

นอกจากเอกสารราชการสำคัญเฉพาะเรื่องแล้ว จดหมายเหตุส่วนเอกชนจำนวนหลายฉบับยังนับว่ามีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างยิ่ง เอกสารที่สำคัญที่สุดชิ้นหนึ่ง คือ จดหมายเหตุหยิงหย่าเซ่งหล่าน (The Overall Survey of the Ocean's Shores) ประพันธ์โดยหม่าฮวน (Ma Huan) ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชาวฮุย นับถือศาสนาอิสลาม เชี่ยวชาญภาษาอาหรับ หม่าฮวนเคยติดตามกองเรือมหาสมบัติของเจิ้งเหอในการเดินทางครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1409) ครั้งที่ 5 (ค.ศ. 1417) และครั้งที่ 7 (ค.ศ. 1431) ซึ่งเป็นการเดินทางครั้งสุดท้าย Dreyer (2007: 7) ภายหลังกลับจากการเดินทางครั้งที่ 3 (ครั้งที่ 7 ของเจิ้งเหอ) หม่าฮวนได้ประพันธ์หนังสือเล่มดังกล่าวและแล้วเสร็จใน ค.ศ. 1433 ซึ่งเป็นบันทึกของเหตุการณ์และเรื่องราวของดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียและแอฟริกา 20 แห่ง ในจำนวนนั้นมี 11 แห่งเป็นดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จดหมายเหตุฉบับดังกล่าวบันทึกจากสิ่งที่ผู้ประพันธ์ได้มีประสบการณ์เจอด้วยตนเอง ส่งผลให้เอกสารฉบับดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือค่อนข้างสูง จึงนับได้ว่าเอกสารฉบับนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาและการวิจัยทางประวัติศาสตร์รวมถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างจีนกับดินแดนต่างชาติในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 (Gu, 1990 : 166-167; Dreyer 2007 : 7) ที่สำคัญจดหมายเหตุเล่มดังกล่าวยังส่งอิทธิพลต่อจดหมายเหตุซีหยางเจกั๋งเตียนลู่และจดหมายเหตุหวงหมิงซืออี่ข้าวอีกด้วย

จดหมายเหตุส่วนเอกชนที่ถูกประพันธ์ในลักษณะเดียวกันกับหยิงหย่าเซ่งหล่าน คือ จดหมายเหตุซิงฉ่าเซ่งหล่าน (The Overall Survey of the Star Raft) ประพันธ์โดยเฟย์ซิน (Fei Xin) ผู้เข้ารับราชการทหารแทนพี่ชายและติดตามเจิ้งเหอออกสำรวจโลก 4 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1409) ครั้งที่ 4 (ค.ศ. 1413) ครั้งที่ 5 (ค.ศ. 1417) และครั้งที่ 7 (ค.ศ. 1431) โดยเฟย์ซินทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ภายหลังได้เดินทางกลับสู่ประเทศจีนและได้ประพันธ์หนังสือขึ้นจนสำเร็จจุลลงใน ค.ศ. 1436 หนังสือเล่มดังกล่าวได้แบ่งเป็น 2 บรรพ คือ บรรพต้นและบรรพปลาย บรรพต้นจะบันทึกเรื่องราวของประเทศต่าง ๆ รวม 22 แห่งที่เฟย์ซินได้เดินทางไปเยือนด้วยตนเอง โดยเป็นดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 15 ประเทศ และบรรพปลายบันทึกเรื่องราวของดินแดนและประเทศต่าง ๆ ทั้งหมด 22 แห่งเช่นเดียวกัน แต่ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกจากสิ่งที่ได้ยินได้ฟังต่อกันมาอีกทอดหนึ่ง ในจำนวนนั้นมีดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 14 แห่ง นอกจากนี้ในบรรพดินแดนและประเทศต่าง ๆ 15 แห่งที่เฟย์ซินได้เดินทางไปถึงนั้นมี 8 แห่งไม่ปรากฏในจดหมายเหตุหยิงหย่าเซ่งหล่าน เนื้อหาส่วนใหญ่ของหนังสือเล่มนี้น่ามาจากจดหมายเหตุตัวอี่จื้อเลี่ย โดยเฉพาะบรรพปลาย และพบว่ามีเนื้อหาผิดพลาดหลายจุดเมื่อเทียบกับจดหมายเหตุหยิงหย่าเซ่งหล่านและจดหมายเหตุตัวอี่จื้อเลี่ย (Gu, 1990 : 166-167; Dreyer 2007 : 7) แม้ว่าจดหมายเหตุซิงฉ่าเซ่งหล่านจะมีความถูกต้องสมบูรณ์น้อยกว่าจดหมายเหตุหยิงหย่าเซ่งหล่าน แต่ยังนับเป็นเอกสารชิ้นต้นสำคัญที่บันทึกจากประสบการณ์เดินทางของผู้ประพันธ์เอง และสามารถใช้อ้างอิงในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ยังมีจดหมายเหตุภาคเอกชนที่สำคัญยังมีอีกหลายเล่ม เช่น จดหมายเหตุซีหยางเจกั๋งเตียนลู่ จดหมายเหตุหยี่ว จดหมายเหตุหวงหมิงซืออี่ข้าว จดหมายเหตุเสียนปิ่นลู่ และจดหมายเหตุตงซีหยางข้าว ซึ่งส่วนใหญ่บันทึกเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ประเพณี และขนบธรรมเนียมของดินแดนต่าง ๆ โดยมีทั้งที่ผู้เขียนบันทึกจากประสบการณ์ของตนเองและบันทึกจากคำบอกเล่าของผู้อื่น

เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์ชิงใน ค.ศ. 1644 ธรรมเนียมการบันทึกประวัติศาสตร์จีนทั้งส่วนราชการและเอกชนยังคงดำเนินต่อเนื่อง เอกสารสำคัญสมัยราชวงศ์ชิงที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยนอกเหนือจากซิงสือลู่ (บันทึกเรื่องจริงสมัยราชวงศ์ชิง) แล้วยังมีเอกสาร เช่น ซิงสือก่าว (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง ฉบับร่าง) ซิงฮู่เตียน ซิวทงจื่อ ซิวเหวินเซียนทงเช่า ซิงเฉาหงเตียน ซิงเฉาเหวินเซียนทงเช่า ซิงเฉาซิวเหวินเซียนทงเช่า

เอกสารสำคัญอีก 1 รายการ คือ ซิงสือก่าว หรือ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิงฉบับร่าง เอกสารดังกล่าวชำระและเรียบเรียงโดยจ้าวเอ้อซวั้น (Zhao Erxun, ค.ศ. 1844-1927) ปีที่ 3 สมัยสาธารณรัฐ (ค.ศ. 1914) หยวนซือไช่ (Yuan Shikai) ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐจีนในขณะนั้นมีคำสั่งให้ตั้งหอประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง หรือ ซิงสือก้วน ตามการเสนอของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือ ก้าวู๋ยวน พร้อมแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการหอประวัติศาสตร์ดังกล่าว และตั้งคณะทำงานจำนวนมากเพื่อทำหน้าที่ชำระและเรียบเรียงประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นการสืบทอดธรรมเนียมการชำระประวัติศาสตร์ราชวงศ์ก่อนหน้าที่มีมายาวนานหลายร้อยปี การดำเนินงานใช้เวลาประมาณ 13 ปี จนเสร็จสิ้นลงใน ค.ศ. 1927 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่แผ่นดินจีนเกิดความวุ่นวายจากสงคราม

กลางเมืองที่เจียงไคเช็ค (Chiang Kai-shek) ยกทัพขึ้นเหนือเพื่อปราบปรามกลุ่มขุนศึก (Northern Expedition) จ้าวเอ๋อซวีนเห็นว่าสถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้นไม่มั่นคง จึงนำประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง ฉบับร่าง ออกพิมพ์เผยแพร่ พร้อมทั้งตั้งชื่อโดยมีคำว่า ฉบับร่างประกอบอยู่เพื่อแสดงว่าประวัติศาสตร์ฉบับดังกล่าวยังไม่ได้มีการตรวจสอบและรับรอง แต่ก็นับเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับไทยในหลากหลายมิติ

2. สังเขปสาระสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์

2.1 ความสัมพันธ์ระบบบรรณาการระหว่างไทย-จีน

นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฉิน (Qin dynasty, 221-206 ปีก่อน ค.ศ.) จีนถือว่าตนเองเป็นอู่อารยธรรมของโลกที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านต่าง ๆ อย่างสูง ส่งผลให้จักรวรรดิฉินโบราณตั้งตนเป็นมหาอำนาจของโลกตะวันออก โดยถือว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของอำนาจและอารยธรรมโลกในท่ามกลางดินแดนอื่น ๆ ที่มีความเจริญด้อยกว่า หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ จีนเป็นอาณาจักรกลาง (จงกั๋ว) ที่มีวัฒนธรรมและอารยธรรมที่สูงส่ง ไม่มีแว่นแคว้นดินแดนใดที่จะมีอารยธรรมเทียบเท่าจีนขณะที่ดินแดนรายรอบเป็นพวกอนารยชน 4 ทิศ หรือ ซื่ออี (四夷) แนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ชาวจีน (ชาวฮั่น) โดยที่รัฐและแว่นแคว้นดินแดนอื่นต้องเข้ามาสวามิภักดิ์มอบน้อมต่อจีนทั้งนี้เพื่อแสวงหาความเปลี่ยนแปลงและความเจริญรุ่งเรืองโดยมีจีนเป็นผู้แนะนำสั่งสอน รัฐและแว่นแคว้นดินแดนเหล่านี้จะต้องยอมรับความเป็นใหญ่กว่าของจีน และจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายจักรพรรดิจีนตามกำหนดและปฏิบัติตามธรรมเนียม พิธีกรรมและคำสั่งของจีนอย่างเคร่งครัด จึงจะมีสิทธิติดต่อกับจีนได้ และในฐานะที่จีนเป็นรัฐที่ใหญ่กว่าก็จะให้ความช่วยเหลือคุ้มครองดินแดนเล็ก ๆ ที่อยู่อารยธรรมเหล่านี้ รวมทั้งให้ผลประโยชน์อื่น ๆ ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับดินแดนต่าง ๆ ในสมัยก่อนจึงดำเนินภายใต้ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ (Tributary relation) ซึ่งประกอบด้วยธรรมเนียม กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่จีนกำหนดขึ้น โดยมีข้อปฏิบัติหลักคือการส่งทูตและของบรรณาการมาถวายจักรพรรดิจีนหรือที่ไทยเรียกว่า “จิ้มก้อง” (進貢) ตามเวลาหรือโอกาสสำคัญที่จีนกำหนด Siripaisarn & Boosabok (2018 : 34)

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่จีนกำหนดขึ้นนี้ มีความมุ่งหมายที่จะแสดงแสนยานุภาพความเป็นใหญ่กว่าเหนือชนชาติอื่นเป็นหลัก ทั้งนี้จีนได้แบ่งรัฐต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือดินแดนที่จีนกำกับควบคุมอย่างใกล้ชิดและเข้าแทรกแซงกิจการภายในอยู่บ่อยครั้ง เช่น เกาหลี เวียดนาม ทิเบต และแว่นแคว้นต่าง ๆ ทางภาคตะวันตกของจีน ซึ่งจีนถือว่าเป็นดินแดนที่รับเอาอารยธรรมจากจีนไปโดยตรงจึงมีพันธกรณีที่ต่อสวามิภักดิ์ต่อจีนอย่างใกล้ชิด แต่จะได้รับสิทธิพิเศษจากจีนมากกว่าดินแดนห่างไกล กลุ่มที่สองเป็นดินแดนที่อยู่ในความควบคุมดูแลแต่ตั้งอยู่ห่างจากจีน คือ ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยอมรับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการและยอมให้จีนเป็นใหญ่เหนือกว่า ดังนั้น จีนจึงไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของรัฐเหล่านี้หากไม่จำเป็น ยกเว้นสมัยราชวงศ์หยวนและกรณีเวียดนามที่ปรากฏการทำสงครามระหว่างพม่ากับจีนในสมัยราชวงศ์ชิงเพราะปัญหาเรื่องชายแดน ซึ่งต่อมาก็ตกลงกันได้ กลุ่มสุดท้ายที่จีนจัดลำดับ คือ ดินแดนห่างไกลที่ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันหรือดินแดนที่จีนไม่รู้จัก Siripaisarn & Boosabok (2018 : 34)

บรรดาเจ้าผู้ปกครองแว่นแคว้นห่างไกลทั้งหลายซึ่งติดต่อกับจีนในสมัยโบราณต่างยอมรับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่จีนกำหนดขึ้น ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่มุ่งหวังผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการค้าที่จะได้รับกลับมาเป็นสำคัญ ด้วยความที่จีนเป็นรัฐใหญ่มีความมั่งคั่งร่ำรวยทางเศรษฐกิจ มีทรัพยากรมากมายหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดการค้าระหว่างประเทศ ในขณะที่แว่นแคว้นจีนก็เป็นแหล่งรับซื้อสินค้ารายใหญ่จากรัฐอื่น ๆ ดังนั้นรัฐและแว่นแคว้นดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะรัฐที่มีดินแดนห่างไกลจากจีนรวมทั้งรัฐโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงยอมรับในความสัมพันธ์ระบบบรรณาการดังกล่าวเพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมหาศาลที่จะได้รับ Siripaisarn & Boosabok (2018 : 35) ซึ่งเหตุผลสำคัญที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวมาจากการที่ระบบบรรณาการที่จีนกำหนดขึ้นนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องหรือกระทบกระเทือนต่อสถานะอำนาจทางการเมืองของเจ้าผู้ครองรัฐต่าง ๆ เพราะในทางปฏิบัติ จีนไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐใดเลย ยกเว้นกรณีของเวียดนามที่มีชายแดนติดกับทางใต้ของจีนและจีนถือว่าเวียดนามเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมจีนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น และกรณีความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐต่าง ๆ ในสมัยราชวงศ์หยวนซึ่งยกกองทัพเข้ารุกรานดินแดนโพ้นทะเลเพราะต้องการให้ทุกรัฐยอมรับอำนาจการปกครองของพวกมองโกลที่เข้าปกครองจีนแทนที่ชาวฮั่น แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ สมัยมองโกลเท่านั้น

ภายหลังเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์หมิงขึ้น ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับรัฐอื่น ๆ ก็ดำเนินไปเช่นเดิมโดยจีนแทบจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐโพ้นทะเลอันห่างไกลเหล่านี้เลย Siripaisarn & Boosabok (2018 : 35) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์จีน ได้สรุปความเห็นที่ตรงกันว่า “...การได้รับอนุญาตให้ค้าขายโดยตรงกับจีนภายหลังการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นสิ่งดึงดูดใจดินแดนโพ้นทะเลทั้งหลายอย่างมาก และสามารถกล่าวได้ว่า ในขณะทูตส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าร่วมอยู่ในคณะด้วยเสมอ ซึ่งพวกพ่อค้าเหล่านี้มีจุดประสงค์สำคัญที่จะแสวงหาสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางการค้า” (Fairbank, 1953)

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ฉบับหอหลวง หรือ หมิงสื่อ และประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง ฉบับร่าง หรือ ชิงสื่อกล่าว นับเป็นเอกสารราชการที่ช่วยยืนยันว่าเซียนหลัวเป็นรัฐหนึ่งที่ยอมรับในระบบความสัมพันธ์แบบบรรณาการกับราชสำนักจีน บันทึกเหตุการณ์หมวดพระราชประวัติ หรือ เปิ่นจี ที่บันทึกพระราชกรณียกิจสำคัญของจักรพรรดิแสดงข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางมาถวายบรรณาการของเซียนหลัวไว้อย่างละเอียด โดยพบว่า นับตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองปฐมกษัตริย์แห่งอยุธยาทรงเริ่มติดต่อในระบบบรรณาการกับราชสำนักหมิงตั้งแต่ ค.ศ. 1371 แต่มีการติดต่อสัมพันธ์กันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน กระทั่งในช่วงหลังจาก ค.ศ. 1643 เซียนหลัวยุติการถวายบรรณาการระยะหนึ่ง เนื่องจากขณะนั้นตรงกับช่วงปลายราชวงศ์หมิง ซึ่งแผ่นดินจีนกำลังวุ่นวายจากการรุกรานของชนเผ่าแมนจูที่สถาปนาราชวงศ์ชิงปกครองแผ่นดินจีนใน ค.ศ. 1644 อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นราชวงศ์ชิง แผ่นดินจีนยังคงเกิดศึกสงครามภายใน โดยเฉพาะบริเวณดินแดนทางใต้ที่เหล่าเชื้อพระวงศ์และขุนนางเก่าที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงรวมกลุ่มกันต่อต้านราชวงศ์ชิง ซึ่งพื้นที่สู้รบสำคัญอยู่บริเวณมณฑลฝูเจี้ยนและมณฑลกว่างตง อันเป็นจุดที่ราชสำนักกำหนดให้เรือบรรณาการชาติต่าง ๆ ต้องเดินทางไปเทียบท่า ส่งผลให้รัฐส่วนใหญ่รวมทั้งเซียนหลัวระงับการติดต่อสัมพันธ์กับจีนเป็นการชั่วคราว กระทั่งเมื่อแผ่นดินจีนเริ่มเข้าสู่ภาวะปกติ การติดต่อสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างเซียนหลัวกับราชสำนักชิงกลับมาเริ่มต้นอีกครั้ง

จากบันทึกในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง ฉบับร่าง หรือ ชิงสื่อกล่าว พบว่า ราชสำนักอยุธยากลับไปติดต่อสัมพันธ์กับจีนอีกครั้งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ ค.ศ. 1656-1688) โดยมีการส่งทูตไปถวายบรรณาการรวม 3 ครั้งใน ค.ศ. 1665, 1668 และ 1684 ขณะเดียวกัน จักรพรรดิคังซียังทรงส่งทูตมาแต่งตั้งกษัตริย์แห่งเซียนหลัวยังอยุธยาอีกด้วย จากนั้นได้ติดต่อกันเรื่อยมาทั้งในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนเมื่อถึงช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา พม่ายกทัพมารุกราน เกิดสงครามติดพันในพระนคร การติดต่อสัมพันธ์กับจีนจึงยุติลงชั่วคราว ก่อนจะกลับมาเริ่มต้นอีกครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ต่อเนื่องมาจนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนจะสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1853 โดยในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 บรรดารัฐต่าง ๆ ต่างปฏิเสธที่จะส่งบรรณาการให้แก่ประเทศจีน โดยอ้างเหตุผลนานาประการ ทั้งความไม่สะดวกในการเดินทางและความวุ่นวายภายในของจีนที่อาจทำให้คณะทูตตกอยู่ในอันตราย ทั้งที่เหตุผลแท้จริงคือความเสื่อมถอยของจักรวรรดิจีนที่อยู่ในสภาพอ่อนแอ และการปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกที่มุ่งเน้นความเสมอภาคทางการทูต ในขณะที่จีนยังคงยึดถือตามธรรมเนียมเดิมอย่างเคร่งครัดแม้กระทั่งในช่วงห้าปีสุดท้ายของราชวงศ์ชิง จีนยังคงส่งทูตไปตามทวงบรรณาการจากรัฐต่าง ๆ รวมทั้งเซียนหลัวตามที่เคยปฏิบัติมา¹ แต่ปรากฏว่าไม่มีประเทศใดส่งบรรณาการให้จีนอีกเลยในทางกลับกันได้มีข้อเรียกร้องให้จีนยอมรับสถานภาพที่เท่าเทียมกันโดยการเปิดสถานกงสุลและแลกเปลี่ยนทูตระหว่างกัน โองการสวรรค์ที่จีนเคยใช้ข่มขู่ชาติต่าง ๆ ให้ยอมสวามิภักดิ์เสื่อมคลายและสิ้นสุดลงไปพร้อม ๆ กับระบอบศักดินาจีนใน ค.ศ. 1912

2.2 ธรรมเนียมการไปถวายบรรณาการและสิ่งของพระราชทาน

ภายใต้ความสัมพันธ์ระบบบรรณาการ แม้รัฐต่าง ๆ ที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับจีนภายใต้ระบบดังกล่าวจะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและไม่เคยถูกจีนเข้าแทรกแซงทางการเมืองดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ราชสำนักจีนก็มีการกำหนดธรรมเนียมปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นระเบียบแบบแผนสำหรับรัฐต่าง ๆ ที่ต้องการติดต่อกับจีนในระบบบรรณาการ โดยกำหนดอย่างชัดเจนในสมัยราชวงศ์หมิงและถูกใช้สืบเนื่องต่อมาถึงสมัยราชวงศ์ชิงซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมสมัยจักรพรรดิ คังซี อันที่จริงระบบบรรณาการเกิดขึ้นมานานแล้วก่อนหน้าสมัยราชวงศ์หมิงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ด้วยเหตุการณ์การยึดครองของพวกมองโกลใน

¹ ในปีกวงซีที่ 33 ตรงกับ ค.ศ. 1907 จีนได้ส่งทูตเข้ามาที่สยามและชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อเรียกร้องให้ส่งบรรณาการแก่จีนตามเดิม ทั้งที่ในขณะนั้นจีนอยู่ในสภาพที่อ่อนแอจากการถูกคุกคามโดยมหาอำนาจตะวันตกและการก่อภพที่เกิดขึ้นสร้างความวุ่นวายภายในประเทศได้แก่กบฏไท่ผิง ค.ศ. 1850-1864 กบฏนักมวย ค.ศ. 1899-1901

สมัยราชวงศ์หยวน ได้ทำให้ระเบียบกฎเกณฑ์การส่งบรรณาการสับสนุน่วยและหาแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติได้ ดังนั้นราชวงศ์หมิงจึงต้องวางหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติสำหรับการส่งบรรณาการขึ้นใหม่โดยรวบรวมมาจากธรรมเนียมปฏิบัติเดิมก่อนหน้าสมัยราชวงศ์หยวนและมีการปรับแต่งกฎเกณฑ์เพิ่มเติมขึ้นให้สอดคล้องกับบริบทในสมัยราชวงศ์หมิง เมื่อเข้าสู่ราชวงศ์ชิงก็มีการสืบทอดธรรมเนียมส่วนใหญ่มาจากสมัยราชวงศ์หมิง โดยราชสำนักจีนได้วางระเบียบพื้นฐานไว้ว่าการส่งทูตบรรณาการจะต้องกระทำสามปีต่อหนึ่งครั้ง ยกเว้นในกรณีพิเศษเฉพาะ ได้แก่ การผลิตแผ่นดินใหม่ของจีนซึ่งรัฐต่างๆ จะต้องแต่งทูตมาแสดงความยินดีต่อจักรพรรดิองค์ใหม่และสักการะพระบรมศพอดีตจักรพรรดิ การผลิตแผ่นดินของรัฐตนเองซึ่งจะต้องส่งทูตมาแจ้งข่าวเพื่อขอรับพระราชทานตราตั้งและคำสั่งสอนจากจักรพรรดิจีน และการเรียกทูตมาเข้าเฝ้าในกรณีพิเศษต่าง ๆ ที่ทางฝ่ายจีนแจ้งไป

ในการเดินทางมาเมืองจีนของทูตบรรณาการนั้น จีนกำหนดให้รัฐต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินเรือมาถึงแค่มณฑลกว่างตง โดยกำหนดจำนวนเรือและลูกเรือไว้อย่างชัดเจน ที่มณฑลกว่างตงนี้เจ้าหน้าที่กรมพิธีการจะทำการตรวจสอบรายชื่อและตำแหน่งของผู้เดินทางซึ่งต้องส่งมาให้จีนทราบก่อนล่วงหน้าและมีเอกสารจากฝ่ายจีนรับรองความถูกต้อง โดยถือกันว่าจีนสมัยราชวงศ์หมิงกำหนดใช้หนังสือเดินทาง (Passport) ขึ้นเป็นชาติแรกของโลก เมื่อผ่านด่านตรวจเข้าเมืองมาได้แล้ว ทางทางจีนก็จะส่งขุนนางมาตรวจพระราชสาส์นและสิ่งของที่ระวางถวายแด่จักรพรรดิ ซึ่งเนื้อหาในพระราชสาส์นจะต้องมีการตรวจสอบและแปลเป็นภาษาจีน ส่วนสิ่งของก็จะถูกตรวจอย่างเข้มงวดว่าตรงตามบัญชีที่จีนกำหนดหรือไม่ หากมีสิ่งของนอกบัญชีขุนนางจีนจะทำการคัดแยกออกโดยไม่อนุญาตให้นำขึ้นไปถวายอย่างเด็ดขาด ในระหว่างรออยู่ที่เมืองกว่างตงเพื่อตรวจสอบความถูกต้องข้าหลวงเมืองกว่างตงจะมีใบบอกแจ้งข่าวขึ้นไปที่กรุงปักกิ่ง ซึ่งคณะทูตจะต้องรอคอยว่าจะได้รับอนุญาตให้เดินทางไปเข้าเฝ้าหรือไม่ ส่วนมากใช้เวลารอนานหลายเดือนหากมีหมายลงมาให้เข้าเฝ้าได้ ทางทางจีนจะจัดการเดินทางทางเรือหรือทางบกให้แก่คณะทูตขนส่งของบรรณาการขึ้นไปยังกรุงปักกิ่ง โดยระหว่างทางมีการเลี้ยงรับรองจากเจ้าเมืองที่เดินทางผ่าน มีทหารจีนคุ้มกันการเดินทางอย่างแน่นหนา เมื่อถึงกรุงปักกิ่งคณะทูตต้องเรียนรู้ธรรมเนียมการเข้าเฝ้าแบบจีน ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่กรมพิธีการเป็นผู้สอนให้ คณะทูตทุกชาติต้องปฏิบัติตามที่จีนกำหนดอย่างเคร่งครัด จากนั้นจึงรอวันและเวลาที่ทางทางจีนกำหนดให้เข้าเฝ้า มีการกำหนดตำแหน่งเข้าเฝ้าและรายละเอียดของการเข้าเฝ้าที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับลำดับความสำคัญที่จีนจัดให้แต่ละดินแดนไม่เท่ากัน ข้อกำหนดธรรมเนียมปรากฏอยู่ในเอกสารประมวลกฎระเบียบข้อบังคับสมัยราชวงศ์หมิง หรือ หมิงฮฺยเตียน ดังมีเนื้อความในบรรพที่ 105 ว่าด้วยประเทศเขียนหลัว บรรพที่ 109 Shen & others (1936) ดังนี้

ประเทศเขียนหลัว

ประเทศ (เขียนหลัว) ตั้งอยู่ติดทะเล เดิมแบ่งเป็นเขียนและหลัวหู 2 ประเทศ ภายหลังรวมกันเป็นประเทศเดียว ปีที่ 4 รัชศกหงู่ (ค.ศ. 1371 - ผู้แปล) ขานเลี้ยจ้าวผียหา กษัตริย์แห่งเขียนหลัวแต่งทูตอัญเชิญพระราชสาส์นสุพรรณบัฏและสิ่งของพื้นเมืองมาถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันปีใหม่ ปีที่ 6 (ค.ศ. 1373 - ผู้แปล) ขานเลี้ยเป่าผียหาแต่งทูตมาถวายบรรณาการอีกคำรบหนึ่ง ทั้งยังได้ถวายแผนที่ของเขียนหลัว ปีที่ 10 (ค.ศ. 1377 - ผู้แปล) ส่งทูตอัญเชิญตราสารและตราลัญจกรมอบแด่กษัตริย์เขียนหลัว ปีที่ 16 (ค.ศ. 1383 - ผู้แปล) พระราชทานหนังสือ ปีที่ 1 รัชศกหย่งเล่อ (ค.ศ. 1403 - ผู้แปล) แต่งทูตมาขอพระราชทานมาตรชั่งตวงวัดแบบจีน นับแต่นั้นกำหนดให้ (เขียนหลัว) มาถวายบรรณาการทุก ๆ สามปี เทียบเท่าที่มณฑลกว่างตง ปีที่ 7 รัชศกวันลี่ (ค.ศ. 1579 - ผู้แปล) แต่งทูตอัญเชิญพระราชสาส์นสุพรรณบัฏเข้ามาถวายบรรณาการ

สิ่งของบรรณาการ: ข้าง งาข้าง นอแรด หางนกยูง ขนนกกระเด็น กระดองเต่า เต่าหกขา อัญมณี ปะการัง หวานทองคำ การบูร หมิ่นขาว คังหนาว หน่าวไหยว หน่าวฉาย ไม้จันทน์ ไม้หอมชู่เซียง กายาน ไม้หอมหวงซูเซียง พูมารี หลัวหูเซียง กายาน ชู่เซียง โกรหอม อุเซียง กานพลู น้ำกุหลาบ ขามหิน ดิงผี่ มหาหิงค์ ทองกวาว เถิงเก็ง เถิงหวง ก่ามะถัน มดยอบ สีเสียด จันทน์เทศ พริกไทย กระวานเทศ ดีปลี ไม้ฝาง ไม้แก่นดำ กระเบา.....

ดินแดนอนารยชน 18 แห่งทั่วทั้ง 4 ทิศ กำหนดให้มีล่าม 60 คน.....ประเทศเขียนหลัว 3 คน

ประเทศเขียนหลัว

รัชศกหงู่ (ค.ศ. 1368-1402 - ผู้แปล) พระราชทานสิ่งของต่าง ๆ เช่น ปฏิทินตำถ่ง และผ้าแพรไหมยกทองแก่กษัตริย์เขียนหลัว ปีที่ 15 รัชศกหย่งเล่อ (ค.ศ. 1417 - ผู้แปล) พระราชทานผ้าแพร 4 พัน ผ้าไหมและผ้าซาหลัวอย่างละ 10 พันแก่กษัตริย์เขียนหลัว และผ้ายกทอง 4 พันแก่มหาดเล็กฝ่ายใน ทั้งยังพระราชทานผ้าไหมและผ้าซาหลัวอย่างละ 6 พันแก่พระราชินี และผ้ายกทอง 2 พันแก่มหาดเล็กฝ่ายใน รัชศกชานเต๋อ (ค.ศ. 1426-1435 - ผู้แปล) จำนวน (สิ่งของพระราชทาน) ลดลงอย่างละครึ่งหนึ่ง และนับจากรัชศกเจิ้งถ่ง (ค.ศ. 1436-1449 - ผู้แปล) เป็นต้นมา ถือปฏิบัติตามธรรมเนียมในปีที่ 15 รัชศกหย่งเล่อ

ราชทูตและอุปทูตที่เดินทางมาเป็นครั้งแรก พระราชทานชุดผ้าห้วยทองคนละ 1 ชุด รองเท้าและถุงเท้าอย่างละ 1 คู่ ผู้ที่ยังไม่เคยได้รับพระราชทานหมวกและเข็มขัดให้พระราชทานหมวกผ้าพร้อมเข็มขัดทองคำเกลี้ยง ผู้ที่เคยเดินทางมากรุงปักกิ่งและเคยได้รับพระราชทานแล้วให้พระราชทานเข็มขัดทองคำประดับลายแทน พร้อมทั้งพระราชทานผ้าไหมและผ้าห้วยอย่างละ 4 พับ ผ้าเจียวขาวจวน 2 พับ ผ้าแพร 1 พับ ชุดไหมยกทอง 1 ชุด

ลามาที่เดินทางมาเป็นครั้งแรก พระราชทานชุดผ้าห้วยดิบคนละ 1 ชุด รองเท้าและถุงเท้าอย่างละ 1 คู่ ผู้ที่ยังไม่เคยได้รับพระราชทานหมวกและเข็มขัดให้พระราชทานหมวกผ้าพร้อมเข็มขัดเงินเกลี้ยง ผู้ที่เคยเดินทางมากรุงปักกิ่งและเคยได้รับพระราชทานแล้วให้พระราชทานเข็มขัดเงินประดับลายแทน พร้อมทั้งมอบรางวัลให้อีก ได้แก่ ผ้าโปร่งคนละ 2 ม้วน ผ้าทอ 1 ม้วน ชุดผ้าไหมดิบคนละ 1 ชุด

ชาวฮานผู้ติดตามที่เดินทางมาเป็นครั้งแรก มอบชุดผ้าแพรให้คนละ 1 ชุด รองเท้าทรงสูงและถุงเท้าคนละ 1 คู่ พร้อมทั้งให้รางวัลอีก เป็นผ้าทอมือ 1 ม้วน เสื้อนอก กางเกง และรองเท้า อย่างละ 1 ชิ้น

คนอื่น ๆ ที่อยู่ต่ำกว่าตง หากมีผู้ถวายบรรณาการ ผู้เป็นหัวหน้าคณะ มอบชุดผ้าดิบให้คนละ 1 ชุด ผ้าปานคนละ 2 ม้วน ส่วนผู้ติดตาม มอบชุดผ้าแพร 1 ชุด และผ้าปาน 1 ม้วน ชาวฮานผู้ติดตาม มอบผ้าทอมือคนละ 1 ม้วน เสื้อนอก กางเกง และรองเท้า คนละ 1 ชุด

ทูตที่นำสินค้าเข้ามา ไม่เก็บภาษี ค่าขายตามราคาตลาด

.....

งานเลี้ยงรับรองผู้ดูแลชาวอนารยชนต่างแดน

.....จัดงานเลี้ยงให้เขียนหลัว 2 ครั้ง ทูตกลับมาถึงกว่าตง ปู้เจิ้งซือ (สำนักงานข้าหลวงมณฑล - ผู้แปล) เลี้ยงต้อนรับด้วยอาหารและน้ำชาครั้งหนึ่ง

.....

อาหารพระราชทาน

เมื่อจะเดินทางกลับ (ทรงโปรดฯ ให้) พระราชทานเลี้ยงอาหารแก่ประเทศเจาเสียน.....ประเทศเขียนหลัว 1 ครั้ง ประเทศเจาเสียนและประเทศอื่น ๆ นั้น ทุก ๆ 5 คน.....(พระราชทาน) แพะ ห่าน ไก่อย่างละ 1 ตัว เหล้า 10 ขวด ข้าว 5 โต้ว ผัก แล เครื่องปรุงรส.....ประเทศเขียนหลัวนั้น เพิ่มเหล้า 10 ขวด

ปีที่ 4 รัชศกวันลี่ (ค.ศ. 1576 - ผู้แปล) ทรงมีพระบรมราชานุญาตพระราชทานเลี้ยงแก่คณะทูต.....เขียนหลัว นอกจากที่พระราชทานและที่จัดตามธรรมเนียมปกติแล้ว ยังให้เพิ่มห่าน 1 ตัว ไก่ 2 ตัว เหล้า 4 ขวด ข้าว 1 โต้ว ผลไม้ 5 จิน ต่อ 3 คนอีกด้วย แต่ผู้ติดตามให้คงพระราชทานตามเดิม

ทูตที่มาเข้าเฝ้าถวายบรรณาการทุกคนให้จัดเสบียงอาหารมอบให้ตลอดการเดินทาง รวมถึงระหว่างขากลับด้วย ยกเว้นเจาเสียน.....เขียนหลัว เมื่อทูตเดินทางกลับนั้น นอกจากเสบียงตลอดการเดินทางแล้ว ยังให้มีการพระราชทานเลี้ยงอาหารเป็นประจำทุกวัน เจาเสียนและประเทศอื่นๆ รวมแปดประเทศ.....พระราชทานเนื้อครึ่งจิ้น เหล้าครึ่งขวดให้แก่ทุกคน

เพื่อดำเนินการแปลเอกสารของชาวอนารยชนต่างแดนทั้งสี่ทิศจึงให้ตั้งชื่ออีกว่า (สำนักการล่าม) ขึ้นในปีที่ 5 รัชศกหยงเล่อ (ค.ศ. 1407) โดยแบ่งเป็น 8 หอ ได้แก่ หอตำตำ หอนี้ว์จิ้น หอซีฟาน หอซีเทียน หอหุยหุย หอไปอี หอเกาซาง และหอเหมียนเตียน.....ปีที่ 6 รัชศกเจิ้งเตอ (ค.ศ. 1511) ตั้งหอไปไปเพิ่มเติม ปีที่ 7 รัชศกวันลี่ (ค.ศ. 1579) ตั้งหอเขียนหลัว โดยให้ชาวเขียนหลัวเป็นครูสอนและคัดเลือกคนมาเรียนรู้

ชิงฮุยเตียน (ประมวลกฎหมายสมัยราชวงศ์ชิง) เป็นเอกสารสำคัญอีกฉบับที่แสดงรายละเอียดของบรรณาการและสิ่งของพระราชทาน เอกสารชิงฮุยเตียน (บันทึกเรื่องชิงแห่งราชวงศ์ชิง) แม้จะเป็นเอกสารที่เน้นบันทึกความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างจีนกับเขียนหลัวไว้อย่างละเอียดที่สุดฉบับหนึ่ง แต่เมื่อกล่าวถึงกำหนดการถวายบรรณาการ ประเภทและจำนวนของสิ่งของบรรณาการจะระบุอ้างอิงตามหนังสือฮุยเตียน Yunlu & others (1995) ดังนั้น บันทึกในเอกสารฮุยเตียนนับเป็นข้อมูลสำคัญที่จะช่วยขยายการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระบบบรรณาการระหว่างไทย-จีนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยรายการสิ่งของบรรณาการจากเขียนหลัว ได้แก่

เดิมมีนกยูง เต่า ภายหลังให้ยกเว้น นอกจากของบรรณาการตามกำหนดแล้วก็มีของบรรณาการเพิ่มเติม โดยมีจำนวนไม่แน่นอน

(ของบรรณาการที่ถวาย) เบื้องหน้าพระพักตร์จักรพรรดิ:

อำพันทะเล 1 จิน บรรจุเงิน

งาช้าง 300 จิน

ผ้าเยียรบับจากฝั่มทะเลตะวันตก 6 ผืน

พริกไทย 300 จิน

หอยระดาน 300 จิน

กระวาน 300 จิน

ไม้ฝาง 3,000 จิน

ชูเชียง 300 จิน

ไม้แก่นดำ 300 จิน

ไต้ปิงจื่อ 300 จิน

ไม้หอมสีทอง ไม้หอมสีเงิน 300 จิน

(ของบรรณาการที่ถวาย) เบื้องหน้าพระพักตร์จักรพรรดินี:

รายการสิ่งของเช่นเดียวกัน แต่จำนวนลดลงกึ่งหนึ่ง

และธรรมเนียมการพระราชทานสิ่งของแก่กษัตริย์ พระราชินี ตลอดจนขุนนางชั้นต่าง ๆ Yunlu & others (1995) เป็นดังนี้

“ปีที่ 4 รัชศกคังซี (ค.ศ. 1665 - ผู้แปล) ประเทศเขียนหลัวแต่งทูตมาถวายบรรณาการ (ทรง) พระราชทานสิ่งของแก่กษัตริย์ (เขียนหลัว): ผ้าตัวน 6 ผืน ผ้าตัวนยกทอง 4 ผืน ผ้าตัวน 4 ผืน ผ้าฝ้าย 6 ผืน ผ้าฝ้ายยกทอง 4 ผืน ผ้าหิ้ว 6 ผืน ผ้าหิ้วยกทอง 4 ผืน ของที่ถวายให้องค์จักรพรรดินี: ผ้าแพร 4 ผืน ผ้าแพรทองทอ 2 ผืน ผ้าฝ้าย 4 ผืน ผ้าฝ้ายทองทอ 2 ผืน ผ้าหิ้ว 4 ผืน ผ้าหิ้วยกทอง 2 ผืน ทรงมีรับสั่งให้เพิ่มพูนรางวัลแก่ทูตหลักและรอง โดยให้ผ้าพับ ผ้าหิ้วยกทอง 2 ผืน หมวกพับ สายคาด ผ้าแพรสี 2 ผืน รองเท้า 1 คู่ กับทุกคน รางวัลที่พระราชทานตามปกติได้แก่ ผ้าแพรสี 4 ผืน ผ้าหิ้ว 4 ผืน ผ้าไหม 2 ผืน ผ้าผืน 1 ผืน เสื้อทอยยกทอง และผ้าแพรตามรายการอย่างละ 1 ผืน สามี ผู้ติดตาม และผู้ที่พำนักอยู่ที่ชายแดน พระราชทานสิ่งของแตกต่างกันไป.....”

3. การบรรยายข้อมูลทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย

เนื้อหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่มักพบในเอกสารจีนโบราณทั้งเอกสารประเภทแจ้งสื่อและจดหมายเหตุเอกชน คือ การบรรยายตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ผลผลิตพื้นเมือง เป็นต้น ดังเช่นที่ปรากฏในจดหมายเหตุหญิงหย่าร้างหล่าน Ma Huan (1955) ดังนี้

ประเทศเขียนหลัว

สองเรือตามกระแสลมเดินทางจากจันทน์ไปทางใต้เป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ไปเข้าเมืองท่าบริเวณชินไถใหม่ ถึงจะไปถึงสยาม อาณาเขตกว้างพันลี้ ภูเขาโดยรอบขรุขระ พื้นที่ด้านในประเทศเปียกชื้น ดินไม่อุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชผลได้น้อย ภูมิอากาศไม่คงที่ เดียวร้อนเดี๋ยวหนาว ห้องพักอาศัยของกษัตริย์หรือเหล่าโอรสและเสนาบดีเรียบร้อยพอสสมควร ที่พักอาศัยของราษฎรสร้างขึ้นเหมือนเป็นอาคาร ด้านบนบ้านไม่ได้ปูด้วยแผ่นไม้ แต่จากมาผาออกเป็นแผ่นๆ เหมือนเวลาผาผุ แล้ววางเรียงชิดสนิทกัน จากนั้นใช้เถาวัลย์ผูกให้แข็งแรงมั่นคง ด้านบนพื้นบ้านปูด้วยเสื่อทำจากเถาวัลย์ และเก้าอี้ทำจากไม้ ไม้ว่านงอนกินหรือผักพอนก็ล้วนใช้เสื่อและเก้าอี้ทั้งสิ้น การแต่งตัวของกษัตริย์ จะใช้ผ้าขาวพันพระเศียร ท่อนบนไม่สวมเสื้อ ท่อนล่างใช้ผ้าปักผ้าขัดมือพันรอบเอว ประดับด้วยผ้าถักคาดเอว เวลาเสด็จไปไหนมาไหนจะทรงช้าง หรือไม่ก็ทรงเกี้ยว มีคนถือร่มกันทองรับใช้ ไบรมทำจากใบหญ้า สวยงามทีเดียว กษัตริย์เป็นชนเผ่าส่วหลัว นับถือศาสนาพุทธ ประชาชนที่บวชเป็นพระหรือแม่ชีเยอะมาก สีเครื่องนุ่งห่มของพระและแม่ชีค่อนข้างคล้ายกับของประเทศจีน และยังอาศัยอยู่ในอารามหรือกุฏิ ไม่รับประทานเนื้อสัตว์และถือศีลเช่นเดียวกันด้วย ทุระทั่วไปทั้งหมดให้สตรีเป็นผู้จัดการ หากว่ากษัตริย์หรือประชาชนมีปัญหาใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การกำหนดความหนักเบาของโทษ หรือการค้าขาย ล้วนแต่ให้ภรรยาเป็นผู้ตัดสินใจทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่าสตรีของเขียนหลัวมีวิสัยทัศน์กว้างไกลกว่าบุรุษ ถ้าหากว่าเขียนหลัวส่งสตรีมาผูกมิตรกับประเทศจีนของเรา ทางสตรีก็จะจัดเตรียมเหล้ายาปลาบั้ง นมดื่มและนอนเสมอกัน สามียองพวกเธอไม่ได้คิดว่าแปลกแต่อย่างใด ยังกล่าวอีกด้วยว่า: “ภรรยาของข้าวม เป็นที่ชื่นชอบของคนจีน” บุรุษรวมผมเป็นมวย ใช้ผ้าขาวโพกศีรษะ สวมชุดยาว ส่วนสตรีก็รวบผมเป็นมวยและสวมชุดยาวเช่นกัน เมื่อบุรุษอายุได้ยี่สิบกว่าปี จะผ่าเอาผิวหุ้มรอบองคชาตออก โดยใช้ใบมีดคมบางราวใบหอย จากนั้นก็ฝังเม็ดดีบุกสีกว่าเม็ดไข่ไต้ผัวหนึ่ง ใช้ยาปิดแผลเอาไว้ รอจนแผลหายดีแล้ว ถึงเดินเห็นได้ตามปกติ รูปร่างของมันก็คล้ายกับพวกงูจนถึงกับมีคนตั้งร้านรับฝังลูกดีบุกโดยเฉพาะ เพราะการฝังมุกนั้นถือเป็นงานศิลปะอย่างหนึ่ง หากว่ากษัตริย์ คนใหญ่คนโต หรือคนรวยต้องการจะใช้เม็ดทองคำแทนลูกดีบุก ก็จะใช้ลูกทองคำที่กลวงแล้วบรรจุทรายไว้ด้านใน เมื่อเดินจะส่งเสียงกรุ๊งกริ๊ง นับว่าไพเราะเสนาะหู บุรุษที่ไม่ฝังดีบุกจะถือเป็นชนชั้นล่าง แต่เรื่องที่พิลึกที่สุดก็คือการแต่งงานระหว่างชายหญิง ก่อนอื่นต้องนิมนตร์พระสงฆ์มานำทางบุรุษไปบ้านของสตรี โดยให้พระสงฆ์เป็นผู้อวยพรคู่บ่าวสาว เจิมที่หน้าผากของฝ่ายชาย เรียกว่า สิริมงคล (ลี้ซื่อ) จากนั้นจึงแต่งเป็นสามีภรรยากัน สามวันหลังจากนั้น ก็ให้พระสงฆ์และ

ญาติ ๆ นำไปจากมาทำเป็นเรือและสิ่งของสี่สิ่งดังตามต่าง ๆ เพื่อต้อนรับคู่สามีภรรยากลับบ้านฝ่ายชาย จากนั้นจึงจัดเตรียมเหล้า ยาเพื่อต้อนรับญาติ ๆ ทั้งหมด ในเรื่องของพิธีศพ คนร่ำรวยทั้งหมด จะใช้ปรอทกรอกเข้าไปถึงในท้องแล้วจึงฝัง สำหรับชาวบ้านทั่วไป เมื่อตายแล้ว จะขนย้ายศพไปไว้ยังชายฝั่งทะเลห่างไกลตัวเมือง แล้ววางไว้ริมหาดทราย จากนั้นจะมีนกสีทองตัวใหญ่ ดูแล้วคล้ายห่าน จำนวนสามสิบหรือห้าสิบกว่าตัวบินมารวมตัวกันกลางเวหา ร่อนลงมาเกาะกินศพนั้นแล้วบินจากไป จากนั้นคนในครอบครัวก็รื้อให้แล้วนำกระดูกที่เหลือไปทิ้งกลางทะเล แล้วจึงกลับบ้าน วิธีนี้เรียกกันว่า เวหาฌาปนกิจ (เหยี่ยวจิ้ง) และยังมีกรณีนิมนต์พระสงฆ์มาเพื่อทำบุญตักบาตร สวดอาราธนาบุญ และสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย เท่านั้นเป็นอันจบพิธี ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ ห้างออกไปสองร้อยกว่าลี้ มีเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งชื่อว่า ชิงสุ่ย เชื่อมต่อไปยังด้านหลังของหยุนหนานใต้ ที่นี้มีชาวต่างชาติกว่าห้าถึงหกร้อยครัวเรือน มีสินค้ามากมายชนิดวางขาย มีหินงอกหินย้อยจำนวนมาก หินชนิดอยู่ใต้หอยภูเขาเย็น สะอาดแวววาวราวลูกท้อกับทิม ตอนที่เรือเป่าฉวนของจีนมาถึงเชียงหลว ก็ใช้เรือเล็กเข้าไปทำการค้าขาย สินค้าของเชียงหลวมี หางงูเห่าเชียง หลวเฮ้อซูเชียง พูมาลี ฉินเชียง ประดู่ กระวานเทศ กะเบา เสี้ยเจีย เครื่องสาน ไม้ฝาง ฮาวซี งาช้าง ขนนกยูงสีเขียว ไม้ฝางของที่นี่มีมากกว่าที่ใด ๆ สัตว์แปลกตาได้แก่ ช้างเผือก สิงโต แมว หูบ้าน ผักมีมากมายชนิด เช่นเดียวกับจันฉิง เหล้ามีเหล้าทำจากข้าวกับทำจากมะพร้าว ทั้งสองชนิดเป็นหลักกัน ราคาค่อนข้างต่ำ ที่นี้ไม่ว่าจะเป็นปศุสัตว์อย่างวัว แพะ ไก่ หรือเป็ด ก็มีหมด ภาษาประจำชาติมีการออกเสียงคล้ายกับที่กว้างตง ประชาชนทั่วไปเสียงดังวุ่นวาย ใช้ชีวิตยึดติดกับโลกีย์ คุณเคยฆ่าของการรบในน้ำ กษัตริย์ของเชียงหลวมักส่งทหารไปปราบปรามประเทศข้างเคียง เวลาค้าขาย ใช้เปลือกหอยแทนเงิน ไม่จำกัดตัวเองให้ใช้เงินที่ทำจากทองคำ เงิน หรือสำริด นับเป็นครั้งเดียวที่ประเทศไม่ได้ใช้เหรียญเงินในการค้าขายด้วย กษัตริย์มักจะส่งผู้แทนมาถวายไม้ฝางและเจียงเชียงให้จีนเป็นบรรณาการ

จดหมายเหตุหยิงหย่าเซ่งหล่าน ประพันธ์โดยหม่าฮวน (Ma Huan) ผู้ที่ติดตามกองเรือมหาสมบัติของเจิ้งเหอในการเดินทางครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1409) ครั้งที่ 5 (ค.ศ. 1417) และครั้งที่ 7 (ค.ศ. 1431) ซึ่งเป็นการเดินทางครั้งสุดท้าย Dreyer (2007 : 7) ภายหลังกลับจากการเดินทางครั้งที่ 3 (ครั้งที่ 7 ของเจิ้งเหอ) หม่าฮวนได้ประพันธ์หนังสือเล่มดังกล่าวและแล้วเสร็จใน ค.ศ. 1433 ซึ่งเป็นบันทึกของเหตุการณ์และเรื่องราวของดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียและแอฟริกาว่า 20 แห่ง ในจำนวนนั้นมี 11 แห่งเป็นดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จดหมายเหตุฉบับดังกล่าวบันทึกจากสิ่งที่ผู้ประพันธ์ได้มีประสบการณ์ด้วยตนเอง ส่งผลให้เอกสารฉบับดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือค่อนข้างสูง และยังส่งผลต่อเนื้อหาของบันทึกในเวลาต่อมาอีกหลายฉบับ จึงนับได้ว่าเอกสารฉบับนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาและทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาได้อย่างชัดเจน (Gu, 1990 : 166-167; Dreyer 2007 : 7)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารจีนโบราณสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาทำให้พบว่า เอกสารจีนโบราณมีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด เนื้อหาสาระสำคัญครอบคลุมทั้งมิติความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน ระเบียบประเพณีปฏิบัติของราชสำนักจีนที่มีต่อการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนต่าง ๆ ที่รวมถึงไทย ตลอดจนการบรรยายลักษณะทางภูมิศาสตร์ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยจากการประสบพบเห็นด้วยตนเองและจากคำบอกเล่าของผู้อื่น ข้อมูลทั้งหมดเหล่านี้ล้วนแต่เป็นข้อมูลที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การนำเอกสารจีนโบราณมาศึกษานั้นยังมีข้อจำกัดสำคัญอยู่ 2 ประการ ได้แก่ การระบุชื่อสถานที่ต่าง ๆ ด้วยภาษาจีน ทำให้เมื่อถอดเสียงออกมาแล้ว หลายสถานที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นสถานที่ใด ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวจะส่งผลต่อข้อจำกัดที่ 2 นั่นก็คือ สถานที่ต่าง ๆ เป็นชื่อเรียกเมื่อหลายร้อยปีก่อน ส่งผลให้ต้องใช้การสันนิษฐานตีความว่าน่าจะเป็นสถานที่แห่งใด นอกจากนี้ เนื่องจากเอกสารจีนที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้การแปลและชำระเอกสารจีนให้ครบถ้วนทุกชิ้นนั้นเป็นงานที่ต้องใช้เวลาอย่างมาก แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่สมควรจะทำให้บรรลุผลสำเร็จ เนื่องจากจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศาสตร์ของไทยต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “การแปลและศึกษาเอกสารจีนโบราณและเอกสารอินเดียโบราณเกี่ยวกับไทยในบริบทของเส้นทางสายไหมและการแปลและศึกษาเอกสารอินเดียโบราณที่อ้างถึงสุวรรณภูมิ” สนับสนุนโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

References

- Dreyer, E. L. (2007). *Zheng he: China and the oceans in the early Ming Dynasty, 1405-1433*. New York: Pearson Longman.
- Fairbank, J. K. (1953). *Trade and diplomacy on the China Coast*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Fairbank, J. K. & Têng, S.Y. (1941). On the Ch'ing tributary system. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 6(2), 135-246.
- Fei, X. (1954). *Xing cha sheng lan jiao zhu*. Noted by Feng Chengyun. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)
- Goodrich, L. C. & Han, S. H. (1943). The Ming Shih-Lu. *The Far Eastern Quarterly*, 3(1), 37-40.
- Gu, Hai., (Ed). (1990). *Dong nan ya gu dai shi zhong wen wen xian ti yao*. Xiamen: Xiamen da xue chu ban she. (In Chinese)
- Huang, S. (1982). *Xi yang chao gong dian lu*. Edited with noted by Xie Fang. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)
- Long, W. (1956). *Ming hui yao*. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)
- Ma, H. (1955). *Ying ya sheng lan jiao zhu*. Noted by Feng Chengyun. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)
- Mills, J. V. G. (1970). *Ying-yai Sheng-lan: 'The Overall survey of the ocean's shores' [1433]*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mote, F. W. & Twitchett, D., (Eds). (1988). *The Cambridge history of China*. Vol. 8. Cambridge, Mass.: Cambridge University Press.
- Pongsripian, W. Ed. (2016). *Ming sue lu Ching sue lu banthuek rueang Ching haeng ratchawong Ming lae ratchawong Ching ton wa duai Sayam lae nangsue rayathang ratchathut pai krung Pakking prathet Chin tangtae na duean 8 pi kun trisok lae pi chuat chattawasok nai phaendin PhraBat Som Det PhraChom KlaoChaoYuHua Phra In Thon Montri Yaem dai riapriang wai nai Ratchakan Thi 5. [Ming Shi Lu - Qing Shi Lu The true story of the Ming and Qing dynasties. episode about Siam and the distance book of the ambassador to Beijing, China, since the 8th month of the Year of the Golden Jubilee and the year of the rat quarter in the land of His Majesty King Mongkut Phra Indramontri Yam compiled in the reign of King Rama 5]*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation. (In Thai)
- Shen, S. & others. (1936). *Ming hui dian*. Shanghai: Shang wu yin shu guan. (In Chinese)
- Siripaisan, S. & Boosabok, P. (2018). *The translation into Thai and study of ancient Chinese records relating to Thailand in connection with the Maritime Silk Road [Research Paper]*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (In Thai)
- Wilkinson, E. P. (2015). *Chinese history: A New manual*. 4th ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Asia Center.
- Yin, L. & others. (1995). *Da qing hui dian*. Taipei xian Yonghe Shi: Wen hai chu ban she. (In Chinese)
- Zhang, T. & others. (1974). *Ming shi*. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)
- Zhang, X. (1981). *Dong xi yang kao*. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)
- Zhao, E. & others. (1976). *Qing shi gao*. Beijing: Zhong hua shu ju. (In Chinese)